

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اصول حکمرانی در حکومت اسلامی

دکتر علی بهادری جهرمی

عضو هیأت علمی دانشکده حقوق دانشگاه تربیت مدرس

دکتر علی فتاحی زفرقندی

پژوهشگر شورای نگهبان

سرشناسه: علی، بهادری جهرمی، ۱۳۶۴-
عنوان و نام پدیدآور: اصول حکمرانی در حکومت اسلامی / علی بهادری جهرمی، علی فتاحی
زفرقندی.

مشخصات ناشر: تهران: شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ح، ۳۶۰ص: مصور.

ISBN : 978-600-8378-95-2

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۲۷-۳۵۳: همچنین به صورت زیر نویس.

یادداشت: نمایه

موضوع: اسلام و دولت

Islam and state

کشورداری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

*State administration -- Religious aspects -- Islam

شناسه افزوده: فتاحی زفرقندی، علی، ۱۳۶۹ -

شناسه افزوده: شورای نگهبان. پژوهشکده شورای نگهبان

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۲

رده‌بندی کنگره: BP۲۳۱

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

شماره کتابشناسی ملی: ۹۷۹۳۵۴۰

اصول حکمرانی در حکومت اسلامی

تألیف: دکتر علی بهادری جهرمی، دکتر علی فتاحی زفرقندی

ناشر: پژوهشکده شورای نگهبان

چاپ اول: ۱۴۰۳ - شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۷۸-۹۵-۲

قیمت: ۲۸۵۰۰۰ تومان

نشانی: تهران، خیابان شهید بهشتی (ع)، خیابان شهید سرافراز، کوچه پنجم، پلاک ۱۱

تلفن: ۰۲۱-۸۸۷۵۰۰۷۰

www.nashr-rc.ir

www.ccri-ac.ir

فهرست مطالب

۱.....	پیشگفتار
۳.....	مقدمه
۵.....	فصل اول: مبانی و کلیات
۸.....	مبحث اول: مفهوم و ماهیت حکومت اسلامی
۸.....	گفتار اول: مفهوم حکومت
۸.....	بند اول: مفهوم لغوی حکومت
۹.....	بند دوم: مفهوم اصطلاحی حکومت
۱۱.....	بند سوم: حاکمیت، محتوای حکومت
۱۳.....	جمع‌بندی گفتار اول
۱۳.....	گفتار دوم: مفهوم اسلام
۱۴.....	بند اول: مفهوم دین
۱۵.....	بند دوم: مفهوم لغوی اسلام
۱۶.....	بند سوم: مفهوم اصطلاحی اسلام
۱۷.....	جمع‌بندی گفتار دوم
۱۸.....	گفتار سوم: ماهیت حکومت اسلامی
۱۸.....	بند اول: حاکمیت در حکومت اسلامی
۲۱.....	بند دوم: طریقه‌ی اعمال حاکمیت الهی یا تحقق حکومت اسلامی
۲۴.....	جمع‌بندی گفتار سوم
۲۵.....	جمع‌بندی مبحث اول
۲۷.....	مبحث دوم: مفهوم و جایگاه اصول حکمرانی
۲۷.....	گفتار اول: مفهوم اصول حکمرانی
۲۷.....	بند اول: مفهوم اصول
۲۷.....	الف) مفهوم لغوی اصول
۲۸.....	ب) مفهوم اصطلاحی اصول

ب ■ اصول حکمرانی در حکومت اسلامی

- بند دوم: مفهوم حکمرانی ۲۹
- الف) مفهوم لغوی حکمرانی ۲۹
- ب) مفهوم اصطلاحی حکمرانی ۳۰
- جمع‌بندی گفتار اول ۳۱
- گفتار دوم: جایگاه اصول حکمرانی در حکومت اسلامی ۳۲
- بند اول: جایگاه اصول حکمرانی در نظام‌های حقوقی و نظام بین‌الملل ۳۲
- بند دوم: اجرای اصول حکمرانی از شاخصه‌های حاکمیت شریعت ۳۴
- الف) «الهی بودن قانون»، اولین شاخصه‌ی حاکمیت شریعت ۳۴
- ب) مشروع یا الهی بودن حاکم دومین شاخصه‌ی حاکمیت شریعت ۳۶
- ج) رعایت اصول حکمرانی اسلامی، سومین شاخصه‌ی حاکمیت شریعت ۳۸
- جمع‌بندی گفتار دوم ۳۹
- جمع‌بندی مبحث دوم ۴۰
- مبحث سوم: ضرورت و طریقه‌ی استخراج اصول حکمرانی در حکومت اسلامی ۴۱
- گفتار اول: ماهیت حکومت اسلامی، لازمه‌ی وجود اصول حکمرانی ۴۱
- بند اول: وسیله بودن حکومت در اسلام ۴۱
- بند دوم: هدف‌محور بودن حکومت اسلامی ۴۴
- بند سوم: امانت بودن حکومت در اسلام ۴۸
- جمع‌بندی گفتار اول ۵۲
- گفتار دوم: الزام شرعی به رعایت اصول حکمرانی با عنایت به سیره و قواعد فقهی ۵۲
- بند اول: اصول حکمرانی احکامی لازم‌الاجرا ۵۲
- بند دوم: قاعده‌ی اشتراک در تکلیف، لازمه‌ی اجرای اصول حکمرانی ۵۷
- بند سوم: رعایت اصول، اقتضای اعمال ولایت به‌عنوان ماهیت عمل کارگزاران حکومتی ۵۹
- جمع‌بندی گفتار دوم ۶۱
- گفتار سوم: اجتهاد، طریقه‌ی استنباط اصول حکمرانی از شریعت اسلامی ۶۱
- بند اول: تعریف اجتهاد ۶۱
- بند دوم: بایسته‌های اجتهاد ۶۲
- جمع‌بندی گفتار سوم ۶۳
- جمع‌بندی مبحث سوم ۶۳
- جمع‌بندی فصل اول ۶۴

۶۷.....	فصل دوم: اصول ارزشی (لزوم رعایت ارزش‌های حقوق عمومی اسلامی)
۷۱.....	مبحث اول: اصل لزوم رعایت مصالح عمومی
۷۱.....	گفتار اول: مفهوم مصالح عمومی
۷۲.....	بند اول: مفهوم مصالح
۷۲.....	الف) مفهوم واژگانی مصالح
۷۴.....	ب) مفهوم اصطلاحی مصالح
۷۵.....	بند دوم: مفهوم عمومی
۷۷.....	بند سوم: مفهوم مصالح عمومی
۷۸.....	جمع‌بندی گفتار اول
۷۹.....	گفتار دوم: دلایل و مبانی الزام به رعایت مصالح عمومی
۷۹.....	بند اول: وجوب رعایت مصالح عمومی از منظر فقه امامیه
۸۰.....	الف) رعایت مصالح در نرخ‌گذاری کالاها
۸۱.....	ب) رعایت مصالح عمومی در جهاد
۸۲.....	ج) رعایت مصالح عمومی در هزینه کردن اموال حکومت اسلامی
۸۲.....	د) رعایت مصالح عمومی در اقامه‌ی مجازات اسلامی
۸۳.....	بند دوم: رعایت مصلحت اقتضای حکومت‌داری
۸۶.....	بند سوم: الزام رعایت مصلحت شرعی اقتضای ولایت
۸۸.....	بند چهارم: رعایت مصالح عمومی اقتضای امانت بودن حکومت
۸۹.....	بند پنجم: رعایت مصالح عمومی در سیره و سنت
۸۹.....	الف) مصلحت‌اندیشی در سیره‌ی حکومتی نبوی
۹۰.....	ب) مصلحت‌اندیشی در سیره‌ی حکومتی علوی
۹۱.....	جمع‌بندی گفتار دوم
۹۲.....	گفتار سوم: اجرای شریعت راهکار نظری تحقق مصالح عمومی
۹۲.....	بند اول: ابتدای احکام شرع بر مصالح و مفاسد واقعی (خارجی)
۹۶.....	بند دوم: صدور احکام شرعی ناظر بر موضوعات
۹۸.....	جمع‌بندی گفتار سوم
۹۹.....	گفتار چهارم: راهکار عملی تشخیص مصلحت در موضوعات مختلف
۱۰۰.....	بند اول: اجرای حکم در موارد عدم تراحم یا حکم اهم در موارد تراحم (پس از تطبیق با موضوع)
۱۰۶.....	بند دوم: فرایند تشخیص مصلحت اهم در موارد تراحم موضوعات

- الف) اولویت‌های تشخیص اهم ۱۰۶
۱. اولویت‌های شرعی و عقلی ۱۰۶
- ۱-۱. تقدیم وظایف ذاتی بر عرضی ۱۰۶
- ۱-۲. تقدیم موضوعات بایسته بر موضوعات مورد نیاز و تحسینی ۱۰۸
- ۱-۳. تأثیر کمی در تشخیص مصالح (تقدم مصالح عمومی بر فردی) ۱۰۹
۲. اولویت‌های ناشی از واقعیت‌های خارجی ۱۱۰
- ۱-۲. اولویت موضوعات ضروری و اضطراری بر سایر موضوعات ۱۱۰
- ۲-۲. اولویت موضوعات بدون بدل بر موضوعات دارای بدل ۱۱۱
- ۲-۳. اولویت موضوعات فوری بر موضوعات موسع ۱۱۲
- ۲-۴. اولویت موضوعات حرجی و ضروری^{۱)} ۱۱۲
- ۲-۵. رضایت و خواست عمومی ۱۱۳
- ۲-۶. اولویت‌های موضوعی در تشخیص اهم ۱۱۴
- ب) محدودیت‌های تشخیص اهم ۱۱۵
۱. لزوم رعایت شریعت الهی و تقدم بین احکام ۱۱۶
۲. لزوم رعایت قوانین نظام اسلامی و سلسله مراتب آنها ۱۱۸
۳. حفظ نظام اسلامی ۱۲۰
۴. ممنوعیت ظلم و لزوم رعایت عدالت ۱۲۲
- جمع‌بندی گفتار چهارم ۱۲۳
- جمع‌بندی مبحث اول ۱۲۴
- مبحث دوم: اصل لزوم رعایت عدالت ۱۲۹
- گفتار اول: مفهوم عدالت ۱۲۹
- بند اول: مفهوم لغوی عدالت ۱۳۰
- بند دوم: مفهوم اصطلاحی عدالت ۱۳۱
- جمع‌بندی گفتار اول ۱۳۸
- گفتار دوم: مبانی و ادله‌ی الزام به رعایت عدالت ۱۳۹
- بند اول: وجوب رعایت عدالت از منظر فقه و تفسیر ۱۴۰
- الف) وجوب رعایت عدالت در قرآن کریم ۱۴۰
- ب) سایر شواهد وجوب رعایت عدالت در آرای فقهی و ذیل مباحث گوناگون ۱۴۲
۱. حکم وجوب رعایت عدالت در حکمرانی ۱۴۲

۱۴۳	۲. عدالت‌ورزی و وظیفه‌ی شرعی شئون گوناگون حکومت
۱۴۴	۳. الزام به رعایت عدالت در احکام شرعی
۱۴۴	۳-۱. الزام به رعایت عدالت در زمینه‌ی جهاد
۱۴۵	۳-۲. الزام به رعایت عدالت در موضوعات مالی
۱۴۶	بند دوم: عدالت‌ورزی و هدف‌محوری در حکومت اسلامی
۱۴۸	بند سوم: نفی ظلم لازمه‌ی بقای حکومت اسلامی
۱۵۱	بند چهارم: رعایت عدالت اقتضای امانتی بودن حکومت و ولایت کارگزاران
۱۵۳	بند پنجم: لزوم رعایت عدالت در سیره و سنت
۱۵۳	الف) امر به اجرای عدالت در سنت
۱۵۶	ب) الزام به اجرای عدالت در سیره
۱۵۶	۱. عدالت در سیره‌ی حکومتی نبوی
۱۵۸	۲. عدالت در سیره‌ی حکومتی علوی
۱۶۰	جمع‌بندی گفتار دوم
۱۶۱	گفتار سوم: راهکار اجرای عدالت در عرصه‌ی نظری
۱۶۳	بند اول: رابطه‌ی حق و عدالت
۱۶۴	بند دوم: مفهوم و مبنای حق
۱۶۴	الف) مفهوم حق
۱۶۷	ب) مبنای حق در اندیشه‌ی اسلامی
۱۶۹	بند سوم: حکم شرعی راهکار تشخیص حق
۱۷۱	جمع‌بندی گفتار سوم
۱۷۱	گفتار چهارم: راهکارهای اجرای عدالت در عرصه‌ی عمل
۱۷۴	بند اول: معیارهای تشخیص حقوق‌اهم در راستای اجرای عدالت
۱۷۴	الف) تقدم حق جمع بر فرد
۱۷۶	ب) توجه به امور مرتبط و بی‌توجهی به امور غیرمرتبط
۱۷۸	۱. اصل شایسته‌سالاری
۱۸۰	۲. اصل توجه به محرومان در اعطای حقوق مالی
۱۸۳	بند دوم: چارچوب‌های اجرای عدالت در عرصه‌ی عمل
۱۸۳	الف) تساوی افراد در شرایط برابر و در برابر قانون
۱۸۹	ب) جبران خسارت ناشی از تقدم حقوق

۱. نفی ضرر به غیر در مقام اعمال حق اصل کلی در حقوق اسلام..... ۱۸۹
۲. قاعده‌ی اتلاف مشخص سازنده‌ی مسئول جبران خسارات ناشی از تقدم حقوق ... ۱۹۲
- ج) جلوگیری از فساد و نفی حقوق ۱۹۴
۱. مفهوم فساد و نفی حق ۱۹۴
۲. شفافیت و نظارت‌پذیری دو شاخصه‌ی بارز جلوگیری از فساد در عمل ۱۹۷
- جمع‌بندی گفتار چهارم..... ۱۹۹
- جمع‌بندی مبحث دوم ۲۰۲
- جمع‌بندی فصل دوم ۲۰۷
- فصل سوم: اصول روشی ۲۱۱**
- مبحث اول: اصل لزوم رعایت گزاره‌های اخلاقی در حکمرانی ۲۱۴
- گفتار اول: مفهوم اخلاق حکمرانی و گزاره‌های آن ۲۱۴
- بند اول: مفهوم لغوی اخلاق ۲۱۵
- بند دوم: مفهوم اصطلاحی گزاره‌های اخلاقی ۲۱۵
- گفتار دوم: لزوم رعایت گزاره‌های اخلاقی در عرصه‌ی حکمرانی ۲۲۱
- بند اول: رعایت گزاره‌های اخلاقی مقدمه‌ی واجب رعایت سایر اصول حکمرانی ۲۲۲
- بند دوم: گزاره‌های اخلاقی جزئی از آموزه‌های شریعت اسلام ۲۲۶
- بند سوم: هدف‌محوری حکومت اسلامی و لزوم رعایت اخلاق ۲۲۸
- بند چهارم: درهم‌تنیدگی قدرت و اخلاق در اندیشه‌ی اسلامی ۲۲۹
- بند پنجم: الزام به رعایت اخلاق در سیره و سنت ۲۳۲
- جمع‌بندی گفتار دوم ۲۴۰
- گفتار سوم: نموده‌های گزاره‌های اخلاقی در عرصه‌ی حکمرانی ۲۴۱
- بند اول: خداآگاهی و دوری از دنیا ۲۴۵
- بند دوم: مهربانی و عطوفت ۲۴۸
- بند سوم: صبر و سعه‌ی صدر ۲۵۱
- بند چهارم: قاطعیت و شجاعت ۲۵۳
- بند پنجم: حسن ظن و خیرخواهی ۲۵۴
- بند ششم: امانتداری و رازداری ۲۵۶
- بند هفتم: رعایت احتیاط و عدم شتابزدگی ۲۵۷
- جمع‌بندی گفتار سوم ۲۶۰

فهرست مطالب ■ ز

۲۶۱ جمع‌بندی مبحث اول
۲۶۵ مبحث دوم: اصل لزوم اخذ مشورت
۲۶۶ گفتار اول: مفهوم مشورت
۲۶۶ بند اول: مفهوم لغوی مشورت
۲۶۷ بند دوم: مفهوم اصطلاحی مشورت
۲۶۹ جمع‌بندی گفتار اول
۲۶۹ گفتار دوم: مبانی و ادله‌ی لزوم اخذ مشورت
۲۷۰ بند اول: ادله‌ی نقلی
۲۷۰ الف) ضرورت رعایت اصل مشورت در قرآن کریم
۲۷۰ ۱. مشورت مبنای کارهای مؤمنان
۲۷۲ ۲. مأموریت پیامبر ﷺ به مشورت با مردم
۲۷۸ ب) ضرورت رعایت مشورت در سنت و سیره‌ی ائمه‌ی معصومین <small>علیهم‌السلام</small>
۲۷۸ ۱. ضرورت رعایت مشورت در روایات
۲۸۰ ۲. ضرورت رعایت مشورت در سنت و سیره‌ی حکومتی
۲۸۲ بند دوم: ادله‌ی عقلی
۲۸۴ بند سوم: سیره‌ی عقلا در رعایت اصل مشورت
۲۸۵ جمع‌بندی گفتار دوم
۲۸۶ گفتار سوم: ابعاد حقوقی اصل لزوم مشورت در تصمیم‌گیری
۲۸۷ بند اول: اقسام و قلمرو مشورت
۲۹۲ بند دوم: ویژگی‌های مشاوران
۲۹۴ بند سوم: الزام یا عدم الزام به تبعیت از مشورت
۲۹۶ الف) اعلامی بودن نظر اکثریت و عدم الزام به تبعیت از آن
۲۹۶ ۱. ادله‌ی عدم ضرورت تبعیت از اکثریت در قرآن کریم
۳۰۱ ۲. ادله‌ی عدم ضرورت تبعیت از اکثریت در روایات
۳۰۳ ۳. سایر مؤیدات عدم ضرورت تبعیت از اکثریت
۳۰۴ ب) نظریه‌ی الزام به تبعیت از آرای اکثریت
۳۰۸ جمع‌بندی گفتار سوم
۳۰۹ جمع‌بندی مبحث دوم
۳۱۳ جمع‌بندی فصل سوم

ح ■ اصول حکمرانی در حکومت اسلامی

نتیجه گیری و پیشنهادها	۳۱۷
نتیجه گیری	۳۱۹
پیشنهادها	۳۲۱
فهرست منابع	۳۲۵
نمایه ی آیات	۳۵۵

پیشگفتار

اهمیت و جایگاه شورای نگهبان بر کسی پوشیده نیست و بیان تأکیدات مصرح در قانون اساسی، بیانات امام خمینی و مقام معظم رهبری در خصوص اهمیت و جایگاه این مقام در این مجال اندک نمی‌گنجد.

«پژوهشکده شورای نگهبان» به عنوان بازوی مشورتی حقوقی شورای نگهبان، علاوه بر ارائه نظرات مشورتی به شورای نگهبان در خصوص مغایرت یا عدم مغایرت مصوبات مجلس شورای اسلامی و اساسنامه‌های مصوب دولت با قانون اساسی، اقدام به انجام مطالعات نظری، راهبردی و کاربردی در خصوص موضوعات مختلف حقوق اساسی می‌نماید. این پژوهشکده که از سال ۱۳۷۶ تا اواسط سال ۱۳۹۲ با عنوان «مرکز تحقیقات شورای نگهبان» فعالیت می‌کرد، در سال ۱۳۹۲ با هدف ارائه خدمات پژوهشی بیشتر به شورای نگهبان و جامعه حقوقی کشور، تغییر عنوان و ساختار داد و با عنوان «پژوهشکده شورای نگهبان» فعالیت‌های جدیدی را آغاز نمود. در این مسیر با استفاده از نیروهای جوان و مستعد دانشگاهی و حوزوی، موضوعات مختلف مورد نیاز جامعه علمی که مرتبط با صلاحیت‌های شورای نگهبان است و نیز نیازهای پژوهشی شورای نگهبان، شناسایی شده و به ترتیب اولویت در دستور کار قرار گرفت که ثمرات آن در قالب مقالات علمی-پژوهشی، گزارش‌های پژوهشی، گزارش‌های کارشناسی و کتاب‌های مختلف به جامعه علمی و شورای نگهبان تقدیم می‌شود.

کتاب حاضر نیز یکی از ثمرات مطالعاتی است که در گروه «مطالعات نظام‌سازی اسلامی» پژوهشکده انجام شده و اکنون در منظر جامعه علمی قرار می‌گیرد. شایسته است که در اینجا از زحمات مؤلف، ناظر پروژه و تمامی اساتیدی که داوری این اثر را برعهده گرفتند صمیمانه تشکر کرده و از خداوند منان برای آنها توفیق روزافزون طلب نماییم. به یقین اگر همکاری نام‌برندگان و همچنین کوششی که عوامل اجرایی از جمله مسئول انتشارات، ویراستار، صفحه‌آرا و همه عزیزانی که در آماده‌سازی این کتاب سهیم بودند وجود نداشت، امروز شاهد به ثمر نشستن این تلاش علمی نبودیم. از همه ایشان سپاسگزاریم و امیدواریم قرین صحت و توفیق باشند.

۲ ■ اصول حکمرانی در حکومت اسلامی

با عنایت به مصون نبودن محصولات بشری از جمله این تلاش علمی از خطا و اشکال، از همه صاحب‌نظران و اندیشمندان تقاضا می‌کنیم از ارائه نظرات صائب خویش در جهت ارتقای کیفیت این اثر و سایر فعالیت‌های پژوهشکده دریغ نورزنند.

پژوهشکده شورای نگهبان

پاییز ۱۴۰۳

مقدمه

حکمرانی به مجموعه فرآیندهایی اطلاق می‌شود که حکومت‌ها با بهره‌گیری از آن، قدرت و اقتدار لازم جهت سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در زمینه‌ی زندگی عمومی، توسعه‌ی اقتصادی و توسعه‌ی اجتماعی را تصویب نموده و به اجرا در می‌آورند. هرچند موضوع حکمرانی دارای سابقه‌ای به قدمت تشکیل نظام‌های سیاسی در تاریخ بشر است، اما حکمرانی مطلوب از جمله موضوعاتی است که در دهه‌های اخیر مورد توجه صاحب‌نظران حوزه‌های گوناگون علوم انسانی به ویژه حقوق عمومی قرار گرفته و اندیشمندان متناسب با رویکردها و اهداف گوناگون به تبیین حکمرانی خوب و تعیین شاخصه‌ها و معیارهایی برای تحقق آن در نظام‌های سیاسی گوناگون پرداخته‌اند و در مقام تبیین مجموعه قواعدی برآمده‌اند که مقامات حکومتی در هنگام تصمیم‌گیری و اقدام، ملزم به در نظر گرفتن و رعایت آن‌ها می‌باشند. در این خصوص باید بیان نمود، این موضوع که مقامات حکومتی در یک نظام سیاسی از چه اصولی در مقام تصمیم‌گیر و اجرا پیروی می‌کنند، تأثیر زیادی بر شیوه و جهت حرکت کلی حکومت خواهد داشت، چرا که هر نظام سیاسی نیازمند طراحی و معرفی اصول و شاخصه‌های حکمرانی مطلوب است تا از این طریق جهت و شیوه‌ی کلی حرکت حکومت را منطبق با اهداف و مبانی خود نظام‌مند کرده و تنظیم نماید و مانع از انحراف آن شود.

از سوی دیگر مراجعه به آموزه‌های اسلام ناب بیانگر لزوم تشکیل نظامی سیاسی مبتنی بر آموزه‌های دین اسلام است که از طریق آن دستورات و احکام شریعت اجرا گردد و انسان در مسیر سعادت و کمال حقیقی قرار گیرد. آنچه محل تأمل و بررسی به نظر می‌رسد، مطالعه و تحلیل جایگاه و نقش اصول حکمرانی در حکومت اسلامی است. اهمیت و ضرورت بررسی این موضوع با تشکیل نظام جمهوری اسلامی ایران دو چندان به نظر می‌رسد، چرا که مبتنی بر مبانی و پایه‌های نظام جمهوری اسلامی ایران، حاکمیت از آن خدا بوده و همه‌ی مقامات حکومت اسلامی مکلف به اعمال خواست و اراده‌ی شارع مقدس می‌باشند. در چنین تفکری، چه بر مبنای انتخابی انگاشتن مبنای تفویض ولایت و چه بر مبنای انتصابی دانستن آن و در دوران حکومت هر حاکمی، اعمال حاکمیت باید مبتنی بر شاخصه‌ها و قواعدی در جهت وصول به اهدافی از پیش تعیین شده باشد. در این مقام و با عنایت به تکلیف و جایگاه مردم در نظام اسلامی که مکلف به برقراری شرایط اعمال ولایت از سوی حاکم اسلامی و در عین حال نظارت بر عدم انحراف از موازین اسلامی هستند، و همچنین لزوم امکان تطبیق عملکرد مقامات حکومتی با بایسته‌های اعمال حاکمیت در اندیشه‌ی اسلامی، نیازمند کشف بررسی جایگاه اصول حکمرانی در حکومت اسلامی خواهیم بود.

بر این اساس پژوهش حاضر در مقام پاسخ‌گویی به این سؤال بنیادین است که آیا مقامات و

کارگزاران حکومت اسلامی در مقام اعمال حاکمیت شریعت مقدس اسلام به عنوان مهم‌ترین وظیفه‌ی حکومت اسلامی، موظف به رعایت چارچوب‌ها و قواعد مشخصی هستند یا خیر؟ به بیان دقیق‌تر، آیا شارع مقدس در تبیین حدود و اختیارات کارگزاران حکومت اسلامی، اصول و شاخصه‌هایی را به منظور دستیابی به اهداف طراحی شده و جلوگیری از انحرافات تعیین کرده است؟ و در صورت مثبت‌بودن پاسخ چه معیارهایی برای تحقق حکمرانی مطلوب در حکومت اسلامی وجود دارد؟ در این راستا سؤالات فرعی همانند مفهوم اصول حکمرانی و حکومت اسلامی، ادله‌ی الزام‌آور بودن این اصول برای مقامات حکومتی و چگونگی استخراج و دسته‌بندی اصول حکمرانی در حکومت اسلامی قابل طرح و بررسی است.

لذا از آن‌جا که این پژوهش به دنبال کشف اصول حاکم بر اعمال حاکمیت در حکومت‌های اسلامی است، باید ابتدا به اثبات وجود اصول حکمرانی در اندیشه‌ی اسلامی پرداخت و پس از آن بدین منظور شاخصه‌هایی را از شریعت اسلام استخراج نمود. لازم به ذکر است که منبع کشف چنین اصولی بدون شک منابع اسلامی بوده و مناسب‌ترین طرز استخراج آن‌ها مراجعه به سیره‌ی حکومتی معصومین علیهم‌السلام و استخراج اصول ماهوی و رویه‌ای از میان آن‌ها با بهره‌گیری از ابزار اجتهاد خواهد بود.

بر این اساس در راستای پاسخ‌گویی به سؤالات مطرح‌شده و سؤالاتی از این دست، ابتدا مبانی و کلیات پژوهش همانند مفهوم حکومت اسلامی، مفهوم اصول حکمرانی، ادله‌ی وجود اصول حکمرانی در حکومت اسلامی و ادله‌ی الزام مقامات حکومتی در تبعیت از آن اصول مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس در فصل دوم ذیل عنوان اصول ارزشی، اصل لزوم رعایت مصالح عمومی و اصل لزوم رعایت عدالت مطالعه می‌شود و در فصل سوم اصول روشی حکمرانی به عنوان بخشی از اصول حکمرانی در حکومت اسلامی تبیین می‌گردد.

لازم است از همه‌ی کسانی که با راهنمایی‌های خود ما را در نگارش این پژوهش یاری نمودند، تقدیر و تشکر به عمل آوریم.